

**סידור
הגר"א
בנגלה ובנסתר
המתוקן והמהודר**

כוונות התפילה מכת"י הגר"א
ליקוטים על סדר התפילה מהגר"א
ביאור עליהם בשם שער נפתלי ואמרי שפר
מעשה רב וליקוטי דינים מהגר"א וביאורים עליהם

נערכו ונסדרו ע"י
הגאון רבי נפתלי הירץ הלוי זצ"ל
אב"ד יפו

ונלווה אליו
פירוש כסף משנה להגרנ"ה על משנת חסידים
גליונות גדולי הדורות
ותולדות רבינו

כל הזכויות שמורות

ק.י. 052-7621439

עימוד:

ש"ס 053-3177225

עיצוב כריכה ושערים:

שילוב 052-7680880

מכתב ברכה מאת מרן פוסק הדור
הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד ירושלים
נין ונכד לרבינו הגר"א זיע"א

Rabbi Moshe Sternbuch

Chief Rabbi

of the Orthodox Rabbinical Courts
Jerusalem

Rosh HaYeshiva- Ramat Bet Shemesh

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

עיר"ק ירושלים ת"ו

ראש הישיבה ברמת בית שמש

מח"ס מועדים וזמנים ושו"ת תשובות והנהגות ועוד

בעזה"י אדר א' תשפ"ב

נהניתי שעומדים להוציא מחדש סידור הגר"א בנגלה ובנסתר מהגאון רבי נפתלי הרץ הלוי זצ"ל אב"ד יפו, שהמחבר עצמו כבר עשה לוח טעויות במהדורה שהוציא בחייו, ועכשיו זכו לברך על המוגמר ולהשלים את כל התיקונים בפנים, וכמו כן השלימו להדפיס את כל הסידור כנוסח הגר"א בתפילה, והוסיפו עליו גם פיסוק מחדש, והדגשות, וציון שוא נע ושוא נה, ובכל מקום שמובא בסידור דברי חז"ל וכדו' ציינו המקור, וכל זה הדפיסו בהדפסה חדשה ומאירת עיניים עד שכל הרואה אומר ברקאי, ובוודאי הוא יום בשורה הוא לכל הצמאים לתורת א"ז אדוננו הגר"א ז"ל.

ותיתי להו לחבורת ת"ח שלקחו על עצמם את מלאכת הקודש לנפות את הסידור מכל טעות ולציין מראה מקומות, ושמו ימים כלילות להדר ולתקן את הסידור עד שזכו לאחר עמל ויגיעה לברך על המוגמר ולהדפיס את הסידור הנ"ל של הגר"א נפתלי הרץ זצ"ל, ושכרם מובטח להם מהשמים.

וכבר ידוע ומפורסם גדלות הגאון רבי נפתלי הרץ זצ"ל שהגה"ק מהרי"ל דיסקין כבר העמידו בגיל צעיר לאב"ד יפו, ולא באתי אלא לברך את המו"ל שיזכו עוד לזכות את הרבים מתוך הרחבת הדעת ונחת ורחבה, ויה"ר שבמהרה נזכה לראות ישועת בה' ונחמת ציון בגאולה השלמה בב"א.

הנני המצפה לרחמי שמים מרובים

משה שטרנבוך

בס"ד

שמואל קמנצקי
Rabbi S. Kamenetsky

2018 Upland Way
Philadelphia, PA 19131

Home: 215-473-2798
Study: 215-473-1212

ג' אלול ה'תשע"ז

יומא טבא לרבנן.

באו להחזיק טובה לחבורת ת"ח שלקחו על עצמם ושמו ימים כלילות להדריי ולתקן סידור הגר"א שהוציא לאור, הגאון רבי נפתלי הרץ הלוי זצ"ל אב"ד יפו, שהיה בו שיבושים רבים בין בנוסח התפילה בין בפירושו שער נפתלי, ואמרי שפר ובמראה מקומות לספרי הגר"א.

ועוד הוסיפו הידור לסידור, בפיסוק מחדש, והדגשות, ותוספת מראה מקומות, ועוד, למען ירוץ בהם הקורא.

ועכשיו הסידור יוצא מתח ידם מהודר ומתוקן בהידור רב.

ידוע ומפורסם גדלות הגרנ"ה ז"ל בעיני כל גדולי עולם בתקופתו כמו הגרי"ל דיסקין שהעמידו בגיל צעיר לאב"ד יפו, ורצנו העז להעמיד סידור בהידור עם נוסחאות הגר"א, ועכשיו בדור בתרא זכינו לסידור שימלא רצונו.

הסכמות אך למותר לגדלות רנ"ה בעיני גדולי עולם מתקופתו, בהסכמות שכבר עיטרו הסידור בזמנו, ונשאר לי רק לברך מעשה ידיהם של כל העוסקים בהוצאת הסידור המתוקן ובהידור רב.

שמואל קמנצקי

יחיאל מיכל זילבר
פנים מאירות 12 ירושלים
טל: 02-5372252

בס"ד יום י"ב לחודש אדר ב תשפ"ב

יום בשורה לנו, יומא טבא לרבנן, על שמועה טובה כי באה, שחבורת ת"ח לקחו על עצמם להחדיר ולתקן את סידור הגר"א של הגאון רבי נפתלי הרץ זצ"ל אב"ד יפו, שהיה בו שיבושים רבים בין בנוסח התפילה בין בפירושו שער נפתלי, ואמרי שפר ובמראה מקומות לספרי הגר"א.

ועוד חוסיפו הידור לסידור, בפיסוק מחדש, והדגשות, ותוספת מראה מקומות, ועוד, למען ירוץ בהם הקורא. ובעזרתו יתברך חפץ ה' בידם הצליח ועכשיו הסידור יוצא מתח ידם מהודר ומתוקן בהידור רב.

והאמת אגיד דבכגון דא אין הדבר נערך כלל להסכמה, דהרי כבר נודע ומפורסם לכל גדלות הגאון רבי נפתלי הרץ זצ"ל בעיני כל גדולי עולם בתקופתו כמו מרן הגרי"ל דיסקין זצ"ל שהעמידו בגיל צעיר לכהן כאב"ד יפו, וודאי חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן.

על כן אצרף את ברכתי לכל החכמים העוסקים במלאכת הקודש, כה יתן ה' וכה יוסיף שתזכו להמשיך לברר ולהפיץ משנתו ברבים לחלקם ביהודה ולהפיצם בישראל, ותזכו לקבוע עצמכם כל הימים באהלה של תורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה באהבה.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדיה

בסידור שנת תרנ"ה כתב רבינו

מודעה ואזהרה

**הנני אוסר על שום איש שלא יזיד להדפיס הסידור הזה הן כולו הן
מקצתו לא באה"ק ולא בשאר מדינות שלא ברשותי או ברשות
ב"כ. ושארית ישראל לא יעשו עולה ודי באזהרה זו:**

המחבר

ח' באדר ראשון תשפ"ב

בס"ד

לכבוד הרב דוד קמינצקי שליט"א

"תלמידי חכמים - כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעולם הזה, שפתותיהם
דובבות בקבר"

הסבא רבא שלנו - הגאון הרב נפתלי הרץ הלוי זצ"ל היה הרב של יפו והמושבות
משנת תרמ"ו ועד פטירתו בשנת תרס"ב. כוחו היה רב בנגלה ובנסתר, ובסידור
הגר"א שאותו הוציא בשנת תרנ"ה ביטא את גדולתו בנסתר בבארו את דברי
הגר"א הקשים להבנה באמצעות פירושו הקבליים "אמרי שפר" ו"שער נפתלי".
מהדורה זו אזלה זה מכבר מן השוק ואין להשיגה, ולכן מבורך יהיה היוזם על
שהוא מחייה את תורתו של הסבא-רבא שלנו ומפרסמה לתועלת הרבים.

אנו מוקירים אותו על כך,

ניני הרב נפתלי הרץ הלוי זצ"ל כנציגי המשפחה,

אריה לוי

אלי שליון

אמרי שפר

הביאור שלפנינו, אמרי שפר, הוא מחיבוריו החשובים והנודעים ביותר של ר' נפתלי הירץ בפנימיות התורה. החיבור כולל בתוכו יסודות חשובים בתורת הסוד, ומסייע בהבנת נושאים מרכזיים בענין הספירות העולמות והפרצופים.

בחיבור זה צועד רבנו במסילתו אשר סלל בביאור העניינים שבפנימיות התורה, וכדרכו פותח שערים בסוגיות חמורות בצורה פשוטה ובשפה ברורה, המובנת לכל החפץ לטעום טעם עץ החיים, אף אם לא קדם לו ידיעה והשגה במקצועות אלו.

דרכו בביאוריו ליטול מונחים יסודיים מלשונם של בעלי הסוד, ולהמירם בשפה מובנת העוסקת ביסודות האמונה וההשגחה וכללי הנהגת העולם.

התרגום הוא שיטתי והולך במהלך עקבי, כאשר על פי כלליו מתבארים סדרי השתלשלות הפרצופים והיחס שביניהם, ומתוכם נפרטים סדרי ההנהגה העליונה על כל פרטיה ודקדוקיה.

כדרכו בשאר חיבוריו, גם בחיבור זה עיקר עסקו של רבנו הוא ביסודות החכמה לבארם ולבררם, כשמתוך ביאור המושג מתפרש מאליו שאר הופעותיו השונות ומתבאר הענין המסוים בו אנו עוסקים.

בחיבור אמרי שפר, מתבארים כמה וכמה עיקרים במשנתו של רנ"ה, שזורים לאורכו ורחבו של הסידור. הביאורים נוגעים בנושאים מרכזיים ביותר בתורת הספירות הפרצופים והעולמות כאשר הבנה נכונה בהם פותחת שער להבנת סוגיות רבות.

בין הנושאים המתפרשים בהרחבה נמצאים ענין: אורות וכלים, ה' חסדים וה' גבורות, הנהגת חכמה ובינה, היחס בין חג"ת ונה"י, ה"ג מנצפ"ך, ועוד רבים.

המפגש החוזר ונשנה באותם יסודות בפנים שונות ובהקשרים רבים, מעשיר את הלומד וחושף אותו בפני תפיסה שלימה שמקיפה את הנושא מכל צדדיו. ואם בעלמא אמרו חז"ל 'דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר' על אחת כמה וכמה בנושאים אלו שעיונם דק ותלויים באובנתא דליבא. ולכן, עיקר התועלת בלימוד הוא בהרחבת הדברים והקבלתם לשאר המקומות בהם התבארו.

כדי להקל על הלומד, ציינו בשולי העמוד את כל המקומות בסידור שרבנו מרחיב בהם את דבריו, ועל המעיין הישר לבקשנו משם וימצא דעת.

כסף משנה

ספר נוסף וייחודי של רבנו מוזכר רבות בביאורו זה, הוא חיבורו על משנת חסידים הנקרא 'כסף משנה', אשר רבנו מציין אליו בפירושו אמרי שפר פעמים רבות להרחבת הדברים המתבארים בסידור.

בחיבורו 'כסף משנה' מבאר רבנו בהרחבה מרובה ובלשון לימודים סוגיות חשובות בתורת האר"י, החל מסוד הצמצום ויציאת העולמות מא"ס, סוד כתר מלכות, רחל ולאה ועוד.

כגודל חשיבות הספר כך העלמו ואין יד הכל ממשמשת בו, וב"ה נתגלגלה זכות על ידינו

לההדיר מחדש את הספר כולו מכת"ק ולצרפו למהדורה זו של הסידור, בתוספת ציונים
מהביאור לכל המקומות המקבילים בספר 'כסף משנה'.

...

כידוע, דרכו של רבנו בביאור מושגי הקבלה, חשופה הייתה לביקורת, ועמדה במרכז
פולמוס חריף בינו ובין רבנו בעל הלש"ם. ראשיתה בחלופת מכתבים בחורף תרמ"ד, ולאחר
מכן קבעה הלש"ם בספרו.

רבנו בהקדמה לספר, מפרש את כוונתו בחיבורו זה, וז"ל: הביאור השני נקרא בשם
אמרי שפר, והוא ביאור הכוונות הנ"ל, להראות הדרך הישר בהבנת העניינים על פי חקירה
האמתית מובן לשכל האנושי מיוסדים כולם על אדני פז, כפי המקובל לנו ממקורות
נאמנים, הן המה רבנו הגדול הגר"א ז"ל, כפנינים המפוזרים בדבריו אחת הנה ואחת הנה
בחיבוריו המסולאים בפז, ורבנו הגדול רמח"ל ז"ל בחיבוריו הנפלאים, ורבינו הגדול מהר"ח
מוואלזין ז"ל וכו'.

רבנו ראה כנקודה מרכזית בלימוד סתרי תורה, את הבנת העניינים "על פי חקירה
אמתית מובן לשכל אנושי". ומתוך המכתבים הנ"ל, מתבאר שדרכו בזה על פי דברי קדוש
ה' רמח"ל בספר קל"ח פתחי חכמה, שכל מה שדיברו המקובלים בשפתם, הרי הם כמראה
נבואה אשר זקוקים לפתרון ופירוש. ומבואר כאן שדוגמא לזה ראה בכתבי הגר"א והנפש
החיים, שביארו הדברים באופן שניתן להוציא מהם תועלת בהשגת ייחוד השם, אמונתו
והנהגתו, להגדיל האהבה ויראה והדבקות, ושלא יהיו הדברים כצפצוף מילים בעלמא אשר
אין הכנה אליהם בלב, והם לא מוציאים שורש למעשה.

שיטתו וגישתו של רבנו התקבלה בבית המדרש ללא עוררין, וניתן לומר שכל מחלוקת
שהיא לשם שמים, גם כאן יש מקום לשתי הגישות. ובנושאים עדינים כל כך התלויים בדעות
משתנות, ניתן לומר בנקל כי אלו ואלו דברי א' חיים, וכל דברי חכמים קיימים.

...

טבעם של דברי רבנו הרנ"ה שהם שוים לכל נפש, ויש כח בביאוריו המאירים להוות שער
למבקשים להיכנס בשערי חכמה.

אף מי שחש חסר מכל הקדמה בעניינים אלו, אם יתמיד להגות בדברי רבנו, מובטח לו
שיקבל את ההקדמות הנצרכות מתוך דבריו, ויוכל בע"ה לצעוד בנתיבות חכמה אף בספרים
מורכבים ועמוקים יותר.

שער נפתלי

מלבד החיבור אמרי שפר, שתכליתו לבאר את דברי הגר"א בצורה עמוקה ומושכלת, חיבר
רנ"ה פירוש נוסף לדברי הגר"א בסגנון שונה לגמרי, וקראו 'שער נפתלי'

שער נפתלי הוא חיבור ייחודי לרבנו, בו הוא עסוק בסוגיות שונות בפנימיות התורה, שלא
על פי דרכו באמרי שפר וכסף משנה. בחיבור זה אין עסקו של רבנו בהסברה והרחבה, אלא
בהעמדת דברי הגר"א על דיוקם בפשטות כוונתם וכלשונו בהקדמתו, בהתאם לשאר כתבי
הגר"א ותלמידיו, וכן להורות את מקורם ברוך בדברי הזוהר והאריז"ל במקומות שונים.

מכיון שדברי הגר"א בליקוטיו באים ברמזים ובקיצור גדול הם זקקים פירוש ופענוח, ומי חכם כרבנו היודע פשר דבר המראה בחיבור זה את כוחו וגבורתו, ללכת בעקבות רמזיו וקריצותיו של הגר"א ולהראות בהם פנים.

לכן, עיקר מגמתו של רבנו בחיבור זה, הוא לא בשקלא וטריא סביב הדברים המתחדשים, אלא לנתינת רקע לדברי הגר"א הבאים בקיצור אמרים ובהקשרים מקומיים. לשם כך הוא מעתיק לעיתים קטעים שלמים מדברי האריז"ל, ופעמים אף בלא להוסיף דבר.

עם זאת, בדרך כלל, כאשר רבנו מצרף מובאה מהזוהר או מהאריז"ל, הוא דן להוכיח מתוכם את כוונת דברי הגר"א, ואף כאשר אינו מאריך בדבריו, רגיל הוא להטעים את הדברים בקיצור אמרים, כאשר דבריו המועטים נוצצים כיהלומים, להאיר את הסוגיא ולפתוח פתח למבין. ויש בהם אף כדי להרגיל את הלומד לתרגם לעצמו נכונה את מכלול המושגים המופיעים בכתבי הזוהר והמקובלים.

בחיבור זה תופס חלק חשוב הגישה של רנ"ה לפרשנות דברי הגר"א, רבנו מרבה לדון בדבריו, ומבקר אגב כך את פרשנותו של ר' אברהם בן הגר"א. בחיבור זה מוטמעים הרבה מדברי ר"א, כשרבנו מצטט אותם רבות ודן בהם, ומרבה להשיג להראות פשט דברי הגר"א בדרך שונה, וכמבואר בהקדמתו. [במהדורה זו, הבלטנו בהדגשה יתירה היכן הדברים הם מהגר"א והיכן הם מדברי ר"א בנו].

רבנו מרבה אף להביא מפירושו של ר' יצחק אייזיק חבר לדברי הגר"א, ומתוך שהוא משיג עליו פחות ניתן ללמוד על המקום המיוחד שתפסו דברי ר"א בקרב הדור השני לתלמידי הגר"א בכלל ואצל רבנו בפרט, ויש בהם גם כדי ללמד על סגנונו של רבינו בתפיסת דברי הגר"א בכללותם.

ליקוטי הגר"א

הגרנ"ה בהקדמתו בבארו מעשה החיבור חילק את תוכן חלק הנסתר לשנים. הא' הוא ביאור הגר"א על הסידור ע"ד הסוד, והב' ליקוטים מדבריו שבאו בדפוס ומכתיב.

והנה אם לביאוריו על הסידור למותר להוסיף דברים, בנוגע ללקוטים נייחד אלו אמרים, כתבי הגר"א לנסתרות נראה שחלוקים לב' סוגים, הא' הם פירושו לדברי חז"ל, כדוגמת ביאורו לספד"צ וספר היכלות ותקו"ז וביאורי אגדות. משא"כ ענינים שכתבם בנושאים בפני עצמם והם הידועים כליקוטי הגר"א. והנה, בעוד שחיבורו בביאור דברי חז"ל נכתבו בלשון רחבה ובהירה, הליקוטים נכתבו בקיצור ותמצות רב, וכמבואר בהקדמת הגר"ח מוולאזין לשנות אליהו אחרי שמנה כל ספריו הנ"ל כתב שכל זה זולת מאמרים סתומים וחתומים דלית להון פתר', ובהקדמת הרא"ש ממאסטיסלאו לביאור הגר"א על מדה"נ רות מלבד חיבוריו הנדפסים יש עוד איזה כרכים רזין נוראים שנראה שרשםם אך לעצמו בקיצור מופלג מאוד עמוק עמוק אשרי המחכה ויגיע למיקם בהן אדעתא דרב רבנן משום כך עמלו בני בית מדרשו לבאר את סתומות דבריו, הרי הוא ר' אברהם בן הגר"א ורב יצחק איזק חבר, שרבנו מביא דבריהם באריכות בשער נפתלי ודן בהם כנ"ל.

יש להדגיש, כי עבודת הליקוט של רנ"ה אינו כסתם ליקוט, כספרי הליקוטים המצויים

היום, והתועלת שבו גדולה הרבה מעבר לביאור כוונת ופירוש מילות התפילה, משום שכלל דברי הגר"א המובאים בליקוטים, הנם דברים שעברו עיבוד ועריכה על ידי הרנ"ה, שהרכיב והבריך את ביאורי הגר"א וליקוטיו בהעמידם יחדיו סביב לדברי חז"ל, כשהוא מערב בתוכם את לשונו הוא, תוך שהוא משנה מוסיף ומתמצת את לשון הגר"א המקורית, כדי להעמיד מתוכם סוגיות ערוכות.

ופעמים רבות הרנ"ה מרכיב מדברי הגר"א במקומות שונים ומציע מהם ענין שלם. ולכן, מלבד התועלת הגדולה בעצמותם של דברים בכינוס הדברים למקום אחד, להעשיר הדברים העניים במקום אחר, עוד יש בזה משום שימוש חכמים למעיין, להראות את הדרך לבנין הסוגיא ממכלול דברי הגר"א, כיצד להעמידם סביב לנקודה המרכזית.

ויש לציין, כי כל הסוגריים המתלווים לליקוטים, הנם לשונותיו של רבנו, וכאמור, אף בתוך הליקוט מעורבות לשונותיו בלשונות הגר"א.

וכאמור לעיל, מלבד ליקוט דברי הגר"א עצמם, כינס הרנ"ה לחיבורו אף את דברי הראשונים מבין תלמידיו ומפרשיו, הלא המה רמ"ש ור"א בנו והגר"א חבר, שכל אחד מהם בדרכו הולך לא ראי זה כראי זה, ורבנו סולל דרכו ביניהם ביד אמן לדון בדבריהם לרחק ולקרב. וההולך בעקבותיו בחיבור זה, מובטח לו שיזכה להעשיר דעתו בריבוי הסגנונות, לפירוש דברי הגר"א.

מעשה רב - ליקוטי דינים

מעט הסתלקותו של אדונו הגר"א, עסקו גדולי תלמידיו בנסיון להתחקות אחר הנהגותיו ופסקיו. קבצים רבים של הנהגות והלכות נדפסו על שמו, כשהמפורסם והמוסמך שבהם הוא הקובץ 'מעשה רב'.

שני מקורות עיקריים שימשו את עורכי הפסקים. המקור הראשון והחשוב הוא ביאורו לשו"ע והליקוטים שהוסיף עליהם, והמקור השני הם עדויות תלמידים ושמיעות שהתבדרו בבי מדרשא.

גם בסידור שלפנינו, בתוך שאר מדוריו, תופס מקום של כבוד פסקי הדינים מהגר"א שערך רבנו ושיבצם לאורך כל הסידור. ניתן לומר שפסקי הדינים הללו לבד, הרי הם חיבור חשוב אשר ראוי היה לקבוע מקום לעצמו בתוך כלל קבצי הדינים מהגר"א שנדפסו עד כה.

במעשה החיבור, מתבסס רבנו בעיקרו על הספר 'מעשה רב', עליו ליקט את דברי הגר"א בביאורו על השו"ע, כששניהם יחד נקראים "ליקוטי הגר"א - דינים". על עיקר החיבור הוסיף "ליקוטי דינים וביאורים", בו דן ומבאר את פסקי והנהגות הגר"א, מתוך הש"ס והפוסקים, ומרחיב במקורות להנהגת ופסיקת הגר"א למעשה.

כדרכו בליקוטי הגר"א - ביאורים, הוסיף ועיבד הרנ"ה במילים משלו את הליקוט מביאור הגר"א שעל השו"ע, הן בתוספת השלמות העתקה היכן שציין הגר"א, הן לתוספת הסבר

א. למרות שיש להעיר שהיו בזה בי' גישות אם לראות דבריו במקומות השונים כמקשה אחת או כבי' מהדורות וכ"א לעצמו וכידוע החילוק בין עריכת ביאורו לשו"ע או"ח ויו"ד לחו"מ ואה"ע ואכמ"ל. ועכ"פ הרנ"ה נקט כאלו שצייר דבריו זה לזה, וכידוע שהוא זה שערך את הביאור לשה"ש מבי' מהדורותיו.

ומילות קישור, והן תמצות ועיבוד לשונו של הגר"א עצמו, כל זה כדי להקל על הקריאה וההבנה של דברי הגר"א הקצרים והמדודים.

וכבכל מקום, גם כאן דברי רבנו עמוקים ומכוונים, ואגב לשונו בתוספת מילה או דקדוק מתבארים דברי הגר"א מאליהם במקומות שנתקשו בהם רבים, וראה לדוגמא בלקוטי דינים וביאורים הלכות נפילת אפיים (סוף אות א ד"ה בסי' תרד).

בסוף כל קטע ציין הרנ"ה את מקור דברי הגר"א על פי סדר השו"ע, סימן וסעיף קטן. (יש לציין שלא בכל מהדורות השו"ע שמרו על הס"ק של ביאור הגר"א, במהדורה זו השתמשנו בשלחן ערוך שע"י 'מכון ירושלים').

מעלת מהדורתינו

הסידור

עבר עריכה מחדש עם כל נוסחאות הגר"א, ותיקון כל השיבושים שעלו בו, עם תוספת ציוני שבא נע ומתג.

כת"י כוונת הגר"א

תיקונים ע"פ כת"י שהיה ברשותו של ר' זונדל מסלאנט, על חלק מהמופיע בסידור.

ליקוטי הגר"א

א. תיקון והשלמת כל המראי מקומות. לתועלת הלומד שונו הציונים על פי סידור ועימוד הספרים הנפוצים בזמנינו. ב. הדגשת תיבות התפילה הבאים בתוך דבריו, להקל על השתלבות הביאור במילות התפילה. ג. חילוק הקטעים הארוכים לקטעים קטנים יותר. ד. תיקון כל טעויות הכתיב מהמדורות הקודמות (כן עשינו באמרי שפר, שער נפתלי, שיר השירים, מעשה רב, וכסף משנה).

אמרי שפר

א. ישנם כמה יסודות עיקריים שמתבארים בחיבור מספר פעמים בכל פעם עם תוספת נופך ומהביט נוסף, בכל מקום כזה צוינו שאר המקומות בהם מתבאר היסוד ההוא. הקיבוץ למקום אחד, חושף את הלומד להיקף החידוש שנפרס לכל אורך הסידור. ב. הודגשו והובחנו המקומות בהם הביאור מתייחס לליקוטי הגר"א לבין היחס לכת"י.

שער נפתלי

בשער נפתלי ישנם קטעים נרחבים שאינם מתייחסים לדברי הגר"א, אלא לדברי ר"א בנו, בהוצאה זו הודגשו מקומות אלו בפני עצמם.

שיר השירים

סידור רנ"ה הוא המקום היחיד בו מודפסים כל פירושי הגר"א על שה"ש: ע"ד הפשט, ע"ד הנסתר, ליקוטים, ושער נפתלי.

מעשה רב

לתועלת הלומד צורפו כל הדינים המפוזרים במשך הסידור למקום אחד, למען הקל על הלומד, וצויין גם מספר הסעיף בספר מעשה רב המקורי.

מהדורה זו עברה הגהה מטעויות ושגיאות רבות שנפלו בעת ההדפסה. כמו כן נפתחו עשרות ראשי תיבות שאינם מוכרים כיום למען ירוץ הקורא בלימודו. שעות רבות הושקעו לציין כל מקור וכל ציון שמביא הגר"א ותלמידו הגר"ה מש"ס ופוסקים, למען יוכל הלומד לעיין במקור הדברים.

'ליקוטי דינים' נבדק על פי דברי הגר"א כמצויין בכל קטע, ונוספו בו מאות מראי מקומות לדברי הגר"א. בליקוטי דינים וביאורים הודגשו המילים שעליהם נסוב הביאור, וכן נוספו בו מאות מראי מקומות.

גם הוסיף מכת"י ליקוטי דינים על פורים ופסח שלא היו בדפוס.

כסף משנה

בעקבות ציוני הרבים של רנ"ה לספרו על המשנת חסידים, צורף הספר כולו, בהוצאה מחודשת ושלמה, בתוספת חלקים שלא היו בדפוס מעולם, ע"פ כת"י. כולל השואות לדברי רבינו באמרי שפר.

גליונות גדולי הדורות

נוסף בסוף הסידור רשימת גליונות של הגאון רב חיים פרידלנדר זצ"ל, והגאון רב ישראל אליהו ווינטרויב זצ"ל, לפי סדר הסידור וצינו להם בתוך הסידור על ידי *.

תולדות

רנ"ה זצ"ל, למרות גילו הצעיר, היה איש רב פעלים, וזכה בשנותיו המועטות לעשות רושם שרבים וטובים לא זכו. זכינו לצרף לספר חיבור מקיף ומסודר לתולדותיו של המחבר, מצעירתו בביאליסטוק, עלייתו לארץ ישראל, התמנותו לרב ביפו ופעולותיו שם, מסירת נפשו לתורה, וגדלותו וחשיבותו בין תלמידי ר' ישראל סלנטר, בית מדרשו של הגר"א וגדולי המקובלים.

הציונים

הרבה שגיעות נפלו במראה מקומות שהיו בהסידור, השקענו הרבה מאוד בתיקונם לתועלת הלומד ושנינו אותם לספרים דלהלן: תיקוני זוהר: עמודי הספר של הוצאת וילנא הנפוץ. ספרא דצניעותא: דפוס ווילנא והוראנדא תק"פ. יהל אור: דפוס ווילנא הנדפס בשערי הזהר. זוהר חדש: דפוס ליורנו. ליקוטי הגר"א ע"פ סדר האותיות עם פירוש רבי אברהם בן הגר"א מהדורת וורשא תרמ"ו, ליקוטי הגר"א עם פירוש באר יצחק להגר"א חבר מהדורת וורשא תרמ"ט. הדרת קודש הוצאת הרב דוד קמנצקי לעמודי הספר.

סידור הגר"א ונוסח הגרנ"ה

נוסח הגר"א

איש בדינו מספר מקורות מהם ניתן לשאוב הנהגות ונוסחאות שנהג בהם הגר"א, ומהם לבנות 'נוסח הגר"א'. המקור המקיף ביותר - והמפורסם ביותר - הוא ספר 'מעשה רבי'.

ספר מעשה רב יצא לאור בוויילנא בשנת תקצ"ב, בהסכמת גדולי הדור מהתקופה שאחרי הגר"א.¹ מתוך הסכמות אלו מתברר שהספר נכתב עוד הרבה לפני שהודפס,² לכל המאוחר בשנת תקע"ז - תוך עשרים שנה לפטירת הגר"א.

העורך³ של המע"ר, הג"ר יששכר בער ב"ר תנחום (להלן: ר"ב),⁴ לא ציין את המקור של כל סעיף וסעיף, אך כיום שזכינו לרשימת מנהגי הגר"א⁵ שכתב תלמידו ר' סעדיה ב"ר נתן נטע,⁶ נוכל לדעת שחלק גדול מהמע"ר לקוח מרשימה זו, ובנוגע לנוסחאות התפילה כמעט הכל מקורו משם.

מרשימה זו נלקטו כמה תיקונים בנוסח התפילה עוד לפני הדפסת המע"ר, ואלו הועקתו עם כמה הוספות⁷ בשו"ע עם ביאור הגר"א בדפוס⁸ בשנת תקס"ג, ברשימה מיוחדת בשם 'דיוקים בנוסח התפילה'.⁹ רשימה זו הופיעה שוב, בכמה סידורים שיצאו לאור לאחר מכן.¹⁰ במע"ר מופיע כל הכתוב ברשימה זו¹¹ ועוד כמה דיוקים נוספים שלא ידוע מה מקורם,¹²

א. הקדמה זו נכתב ע"י הג"ר ר' יהושע ינקלביץ.

ב. הג"ר חיים מוולוז'ין, הג"ר אבלי פאסוויילער, הג"ר שלמה צבי הירש ב"ר צמח (מדייני ווילנא), והג"ר אברהם דאנציג בעל ה'חיי אדם'.

ג. יש סמך לכך שהמע"ר נכתב עוד בשנת תקע"ג, שכן בכתה"י של המע"ר (בסעיף ק"ז) מובא ר' חיים ב"ר טוביה כ"ץ כאילו עודנו בחיים [דבר שתוקן בכת"י מאוחרים יותר ובדפוס¹³] והוא נפטר ככה"נ בסוף תמוז תקע"ג.

ד. התאריך הנקוב בהסכמות בדפוס¹⁴ הוא תקע"ז.

ה. בהסכמת ר' שלמה הכהן להוצאה חדשה של המע"ר (ווילנא תרמ"ט) התייחס אל ר' יששכר בער כמלקט, וכינהו 'הרב המסדר'. לגבי חלקו במע"ר הוא כתב כך: "והוסיף עליהם ציונים בתוך הספר, וחדושים יקרים בשולי היריעה". וכך כתוב בשער דפוס שני (לכוב תקצ"א): "ספר מעשה רב, והוא קבוצה מהני מילי מעליותא דהוי עביד רבינו הגדול... וקובצו יחדיו אחת אל אחת ע"י כבוד הרב המובהק החריף ובקי המפורסם מהור"ר ישכר בער בהרב הגאון מוהר"ר תנחום מ"ץ דפה קהלתינו יע"א".

ו. בשנת תקע"ג הוא נמנה להיות אחד מגבאי הקלויז של הגר"א, והתקבל להיות מו"ץ בוויילנא בשנת תקע"ז. על אודותיו נכתב רבות, ואכמ"ל.

ז. רשימה זו נעלמה שנים רבות, עד שפירסם אותה הג"ר דוד קמנצקי שליט"א בספרו 'תורת הגר"א'.

ח. בהקדמת בני הגר"א לשו"ע כתבו כך: "ו[התלמיד] הרביעי הוא הרב הגדול המופלג בתורה וביראה, המפורסם מוה' סעדיה נר"ו, גיסו של הגאון מוה"ר שלמה זלמן הנ"ל [מוולוז'ין; אחיו של ר' חיים מוולוז'ין]. עזב ביתו ובא לשמוע תורתו, ושמש אותו שנים רבות, ולמד ממנו הרבה בכל יום ויום, ובבואו לפני המלך עם הספר פנים מסבירות הראה לו".

ט. לדוגמא: "המכין מצעדי גבר" (יא), "והשבות לו את גמולו על ראשו" (מח), "וכל החיים" (שם), "מאִלֵּף אֵלֵּף" (קכח) "וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים" (שם), "יהללך ה' כל מעשיך" (קנב) ועוד.

י. לא ידוע מי ערך את הרשימה הזו. בהסכמת הג"ר חיים מוולוז'ין כתב (לגבי 'ושבחיך') "אמת כן הדפיס הרב החסיד מוהר"מ מענדיל נ"י", אך לא כתב בפירוש שהוא חיבר את הרשימה בעצמו.

יא. כגון כמה פעמים בסידורי 'נהורא' (תקע"ט תקפ"ד תקפ"ו ותקפ"ז).

יב. קשה להכריע בוודאות האם העתיק ר"ב מדיוקים בנוסח התפילה או מרשימת ר"ס, ודומה שהשתמש בשניהם.

יג. כגון 'יתגדל ויתקדש' בצירה (סעיף נד), נוסח מוסף לראש חודש (סעיף קנ) ועוד אחדים. ניתן לשער שר"ב ראה את הגר"א

תוכן הסידור

מה טובו.....	א'.....
נטילת ידים.....	ט'.....
אשר יצר.....	י'.....
אלהי נשמה.....	י"ג.....
ברכת השחר.....	י"ד.....
ברכת ציצית.....	כ"ט.....
הנחת תפלין.....	ל"ב.....
ברכת התורה.....	מ"ג.....
קרבנות.....	מ"ד.....
ברוך שאמר.....	ע"ה.....
הודו.....	פ"ה.....
פסוקי דזמרה דשבת.....	צ"א.....
יהי כבוד.....	ק"ב.....
ישתבח.....	קכ"ח.....
יוצר אור.....	ק"ל.....
קריאת שמע.....	קל"ט.....
שמונה עשרה.....	קע"ב.....
ברכת כהנים.....	קצ"ז.....
תחנון וי"ג מדות.....	רי"ג.....
אבינו מלכנו.....	רכ"ב.....
הוצאת ס"ת.....	רכ"ט.....
קדושה דסדרא.....	רל"ד.....
עלינו.....	רל"ח.....
שיר של יום.....	ר"מ.....
ברכי נפשי.....	רמ"ד.....
ברכת המזון.....	רנ"א.....
שיר השירים.....	רס"ב.....
עניני שבת.....	שכ"ו.....
ערב שבת.....	של"א.....
תפלת ערבית.....	ש"מ.....
קידוש.....	שנ"א.....
זמירות.....	שנ"ה.....
שחרית לשבת.....	שנ"ח.....
קריאת התורה.....	שע"ז.....
מוסף.....	שפ"ו.....
סעודת שחרית.....	שצ"ז.....
מנחה לשבת.....	ת"ב.....
ספירת העומר.....	תי"ג.....
מוצאי שבת.....	תי"ז.....
ברכת הלבנה.....	תכ"ג.....
הבדלה.....	תכ"ח.....
הלל.....	תל"ג.....
מוסף ר"ח.....	תמ"א.....
ק"ש שעל המטה.....	תמ"ה.....
מעשה רב.....	תמ"ט.....
כסף משנה.....	תקל"ה.....
גליונות.....	תקצ"ה.....
תולדות.....	תקצ"ז.....

הקדמה

באור החיבור הזה נראה אור בהיר הוא בשחקים והוא **כוונת התפלה** לפי מנהג **אשכנז** לפי מה שהאיר לנו רבינו הגדול רבן של כל בני הגולה הגאון החסיד רבינו **הגר"א ז"ל** בחיבוריו הנוראים מכ"ק ומהנדפסים עד כה כפי מה שחנני ה' יתברך לתקן ולסדר וללקט מדבריו הק' כפי המבואר הנה מעשה החיבור ותכונתו.

החיבור הזה כולל בו שלשה חלקים. החלק הא' הוא חלק **הנגלה** מרבינו הגדול והקדוש זיע"א.

החלק הב' הוא חלק **הנסתר** מרבינו הנ"ל.

החלק הג' **ביאורים** על שני החלקים מאשר חנני האל ית"ש.

החלק הא' כולל בו שני שריגים. השריג האחד הוא הספר **מעשה רב** כולל בו מנהגי רבינו **הגר"א ז"ל** כל אחד על מקומו.

השריג הב' הוא **לקוטי דינים מהגר"א ז"ל** אשר לקטתי מחיבוריו הקדושים על הש"ע במקום שכי רבינו שכן נראה לו עיקר להלכה וכתבתי מקור כל הדינים לפי מה שביארם רבינו בש"ע בהוספת נופך ליתר ביאור.

החלק הב' חלק הנסתר כולל בו ג"כ שני שריגים. השריג הא' הוא **סידור כ"י** שנמצא מהעתק **הגרד"ל**. והיא נמצא תחת יד הרב הגדול מ' **שמואל מאלצאן ז"ל** בעה"מ ספר **ברק השחר** ואמונה והשגחה ומסרם לידי בנו הרב הגדול מ' **יצחק נ"י** ועל הכ"י הנ"ל נמצא הסכמות מגאוני הזמן מה שקבלם הרב הגדול **מהר"ש הנ"ל**.

השריג הב' הוא **לקוטי הגר"א** על פי סוד מה שלקטתי מביאוריו בכ"י ובדפוס כפי אשר חנני האל ית"ש. ובתוכם **ליקוט אחד** אשר נמצא בהעתק הרד"ל על שמ"ע. ונזכר בהסכמות הגאונים הנ"ל.

החלק הג' הם הביאורים שחנני ה' ית"ש על שני החלקים הנ"ל ויש בו שלשה שריגים השריג הא' ביאורים על **מעשה רב** להראות מקור כל הדברים כפי מה שעלה במצודתי בעזה"י.

השריג הב' הם שני ביאורים על חלק הנסתר. הביאור האחד נקרא בשם **שער נפתלי** והוא ביאור על דברי רבינו לפי הבנתם הפשוט על פי דרכי קבלת האריז"ל. רבים מאשר מצאתי מביאורו בנו של רבינו הגאון ר' אברהם ז"ל ובמקומות רבים השגתי עליו להראות ב"ה הביאור היותר פשוט בדברי רבינו והאמת יורה דרכם בעה"י, ופעמים רבות הראיתי מקור לדברי רבינו מדברי האריז"ל.

הביאור השני נקרא בשם **אמרי שפר**. והוא ביאור הכוונות הנ"ל להראות הדרך הישר בהבנת העניינים על פי חקירה האמיתית מובן לשכל האנושי מיוסדים כולם על אדני פז כפי המקובל לנו ממקורות נאמנים הן המה. רבינו הגדול **הגר"א ז"ל** בפנינים המפוזרים בדבריו אחת הנה ואחת הנה בחיבוריו המסולאים בפז, ורבינו הגדול ר' **מח"ל ז"ל** בחיבוריו הנפלאים ורבינו הגדול **מהר"ח** מוואלזין ז"ל מכולם שאבתי מבור מים חיים וזר לא יעבור בתוכם. וכולם על אדני אמת הטבעו בעה"י ובה' בטחתי כי כל אשר ירצה להביט אל האור בעינא פקחא ימצא בו טוב טעם ודעת ב"ה. ואני תפלה לאל ית"ש שיחי' נא אמרי לרצון לפני אדון כל ולפני אנשים יראי ה' וחושבי שמו. ובהקדמה הקטנה הזאה יצאתי ידי חובתי לומר כל דבר בשם אומרו ויקוים בנו מאמר רז"ל כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ונזכה כולנו לביאת משיח צדקינו כעתירת כל ישראל ובתוכם גם אנכי.

הצער **נפתלי הירץ הלוי**

(כעת אב"ד בעה"ק **יפו** ת"ו.)

סידור כתב יד

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם הנותן ליעף כח: ט

הנותן ליעף כח בחסד, כי הוא
המחדש בטובו, ובו
'חדשים לבקרים' כו' (איכה ג, כג)
כידוע, כל חדש בחסד, 'שיר חדש':

לא אמר ברכה זו, אך בסידור כת"י מביאו וכן מושמע דעתו
בביאור"ג (או"ח סי' מ"ו ס"ק י"ד).

ט. הנותן ליעף כח. בספר תוספת מעשה רב (הערה ב') מובא
בשם ר' יעקב כהנא (תלמיד הגר"א וחתן אחיו ר' יששכר בער), שהגר"א

שער נפתלי

אמרי שפר

ברכת הנותן ליעף כח כבר העתקתי לשון פע"ח
בברכת מלביש ערומים.

והנה ההבדל שיש בין סדר האריז"ל ובין סדר רבינו
הגר"א ז"ל, אלו ואלו דברי אלהים חיים, וכל
אחד לפי סדר נשמתו ככה סדר הכוונות שלו כמ"ש
רבינו האריז"ל, והכל לפי סדר שינויי הרל"א שיערים
שמשנתנים בכל עת, כמ"ש רבינו הגר"א ז"ל:

הנותן ליעף כח בחסד כידוע מ"ש נשם האריז"ל בשער
נפתלי, כי יש מי שהלבושין שלו מצינה נמקלקלו,
ונרין לתקנו ולחזקו, וכלל בקר מתחזק כחו, נסוד 'חדשים
לבקרים' (איכה ג, כג). וזהו **הנותן ליעף כח**.

וכבר ציארנו לעיל בצרכת מלביש ערומים ענין החשמל
והמלבוש, כי הוא המתרת השגת הנשמות והנילוות
שנמוך הקליפות מן הקליפות. ופירושו כך, כי ענין קליפה הוא
רק לכפור בהשגחת ה', והשכלים שהם אומרים על כל פעולות

ה', הן בטבעיות הן בנסיות, אומרים ח"ו שהכל מנד אחר מטעם בלא השגחה או באופן אחר, השכליות האלה הם הם הקליפות,
והנשמות והנילוות הם ההשגות שמשגיגים הוכחות וצירורים היפך הקליפות הנ"ל, והחשמל"ל מגין שלא ישיגו הקליפות את ההשגות
האלו, פירוש, שאם ישיגו ח"ו יהיה פירוש שהקליפות הגיעו לשם, דהיינו כי יכולים להכחיש ח"ו גם ההשגות והצירורים הנ"ל, ולכן
החשמל"ל מגין שלא ישיגו, דהיינו שלא יוכלו להכחיש, והיינו שהנשמות הנ"ל לא יעלה על מחשבתם שום הכחשה, והכן זה היטב.

ועיקר ענין החשמל הוא, נטיעת האמונה בלא האדם למטה, עד שלא יאצה לחקור כלל, ובמשקל ראשון יהיה הכל נטיעת
האמת בקרב לבו, כמו שלא יאצה לחקור על האור שהוא ביום וחשך שהוא בלילה, ודוגמתם. והנה מי שכבר שלחו
הקליפות חסם בו והמחיל לפקפק על אמונתו ח"ו ולחקור, נקרא שנתקלקל הלבוש שלו ונחלש כחו, והקצ"ה צרחו בו בכל
בוקר מחדש כחו, אולי לא ישיב לכסלה עוד, נסוד 'חדשים לבקרים'. וזהו **הנותן ליעף כח**.

והנה כל הנ"ל הוא הכל ע"י חסדו של הקצ"ה, ועיקר הענין הוא גילוי הנהגתו, עי"ז מתבטלים כל הקליפות, והכל ע"י גילוי
חסדו שצדק, והוא אור הגנוז, והיסוד נקרא טוב, והוא 'המחדש בטובו'. והענין, כי חסד הוא דאזיל בלילה יומין (וזהו
בראשית מו.), כי הוא מתפשט בכל מדותיו, והיינו כי אלמלא חסדו שרצה להטיב לצרור העולמות ולהנהיגם, לא היה משתמש בשאר
מדותיו, והוא מחדש בטובו בכל יום. ונקרא מחדש נסוד 'אור חדש על ציון תאיר', חסד דאמגלי צפוס אמה, והוא כי החסד
מתפשט ומתגלה בצומח בנסוד, וזה מבסס לנוק' שהיא דינין, והיסוד נקרא טוב, נסוד 'כי טוב כי לעולם חסדו', כי הנוק' נקראת
עולם כידוע.

והנה החסד הזה שגנוז בנסוד, הוא אור שנצרך ביום הראשון שהוא חסד, ונגנו ללדיק שהוא יסוד, והאור חדש שיתגלה
הוא האור הזה, והעיקר הוא גילוי פנימית המורה וסודותיה שניתנה צימין שהוא חסד, כמ"ש **רבינו** הגר"א צמ"א
(פכ"א מג: ד"ה בגין דעליה איתגלה). וזהו עיקר חידוש העולמות שיהיה מנד החסד גילוי המורה. וזהו 'אין כל חדש חתם השמש'
(קבלת א. ט), אצל בחורה שהיא למעלה מן השמש יש חידוש, כמו שאמרו רז"ל (ויק"ר כה, ה).

והוא כי השמש הוא ת"ת, ולמעלה ממנו המורה שנתנו צימין חסד, וכשמתלבש החסד הזה שהוא אור הגנוז בשמש,
מחדש ג"כ בכל יום מעשה בראשית. והענין, כי בכל יום שולח הקצ"ה השגות שכליות למטה, והם פוגעים באיזה
נקודות באויר הראוים ומוכנים לקבל הארה הלזו, "ע"י מעשה בני אדם הטובים שנעשו מיום אתמול", והנקודות האלה
משיגים השגה עליונה למעלה ממדרגתם, וזאת השגתם יאירו פניהם, כמ"ש (קבלת מ. ה) 'חכמת אדם תאיר פניו', ויתגדל
תשוקתם להתקרב למקום השגתם, ועי"ז יתבטלו ממציאותם מרוב החשק והתשוקה, ומוזה יוצא אורה לעולם מאותם
הנקודות הנ"ל.

והדגשה ששולח ממרום הוא החמה האמיתית, ועליה דצרו חז"ל בפסחים צפרק מי שהיה * (כד:). והשמש שאנו רואים אינו
אלא נרתק שלה, ואכמ"ל. ועיין במה שנכתב לקמן בזה"י צננין הקרצנות כ"ב, והוא אור חדש שנשלח בכל יום.
וכאשר יתקצצו כל ההשגות והמיקונים שכבר השיגו והגיעו למדרגתם ויתקצצו הכל לציון, שהוא מקום קצון כל הכחות מכל
העולמות כידוע, אז יתגלה אור הגנוז ללדיקים. וזהו 'אור חדש על ציון תאיר'.

ציונים

כב. עמו' מ"ד ד"ה וסוד הקרבנות, ועיין עוד לקמן עמו' שס"א בד"ה הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח ובוקע חלוני רקיע.

תפלת שחרית

ליקוטי הגר"א

קיצור הליקוטים

הרביעי שקושר כולם: (ב) ציצית ג' ת"ר נגד שש מעלות לכסא כ"א כליל מק' והוא ו' פשיט כליל ת"ר וא"ו מלא י"ג כנגד י"ג חולין הרי תרי"ג. (ד) רוחין שבין ה' קשרין נגד ד' רגלי הכסא) ד' רגלין ושש מעלות הוא ד"ו ה. ה' קשרים וי"ג חולין ג' ח"י והוא ט"ט דמט"ט פנימותו ח"י וה' הרי חיה. וד' ציצית לד' סטריין הוא ד' חיות. והנה ר"פ ה' קשרים וי"ג חולין שהן ד"פ ח"י ג' ע"ב והן כנגד ע"ב נשרים שבכסא. ד' חוטיין כפולים שהם ח' הם נגד ד' אנפין וד' גרפין שבכל חיה שילוב הוי"ה ואדנ"י והם ב' מרכבות חג"ת עם בינה ונה"י עם מל'. ובארבעתן ל"ב חוטיין נגד ל"ב אנפין וגרפין שבד' חיות. ועם י"ג חולין ג' אדם שם מ"ה יו"ד ה"א ה"א ל"ב הנ"ל וא"ו י"ג חולין הנ"ל: (ב) ל"ט כריכות נגד יו"ד ה"א וא"ו. ה' דה"א אחרונה ה' קשרין. וטלית נגד א' דה"א הנ"ל: (ד) החוליא עצמה היא השכינה ובה ג' כריכות שהיא כלולה מג' אבהן: (י) בציצית כאלו מתקן כורסייא לשם הוי"ה כי ציצית תרי"ג כנ"ל ושמי עם י"ה שס"ה זכרי עם ו"ה רפ"ח: (ו) כסויא דציצית מסט' דחסד: (ט) ציצית במקום בגדי כהן הדיוט: (יא) במרכבה ד' חיות. כמו ד' סוסון לסדרא קרבא עם חויה בהפלה. וכסוי עם זוגין שתולין לסוס הם טלית וציצית. והם נגד מעיל וזוגין ורמונים. טלית נגד מעיל וחולין בתוך הקשרים כמו פעמונים בתוך רמונים:

(ב) **ציצית** יש זהם דמות כסא וכן כמראה אפן ספיר ממעל לרקיע. רקיע הוא הטלית ותרין גוויין רשומין בטלית חד חיוור וחד תכלת והוא לצנת הספיר. לופן. וספיר שהוא תכלת כי תכלת דומה לים כו' והם רחמי ודינא חיוור ואוכס וכן רקיע דומה לתכלת. צכסא יש צו ד' רגלין שש מעלות ע"ג גשרים. וצליצית ה' קשרים וי"ג חולין הרי י"ח. לד' ציצית ע"ב. והנה לכל סטרא דכורסייא הן ח"י כנ"ל. והד' רגלין ושש מעלות הן ד"ו אורת ה' (והן ציצית ח"י וד' רוחין בין הקשרים) ח"י וה' הרי חיה. לד' סטריין ד' חיוון. **והנה** שש מעלות סלקין לשית מאה כל א' כלול מק' ג' ציצית והוא מט"ט ח"י כלל הציצית והוא שש מעלות נשית אוחיות שצו. וי"ג הנ"ל שצליצית משלימין לתרי"ג והכל נרמו צו' ו' פשוט כליל ת"ר. וא"ו מלא י"ג הרי תרי"ג. ורמונו על מט"ט שצו רמוין. וט"ט פנימיותו. ור"מ רמוין מאה תוכו ט"ט שצו ח"י עלמין פנימיות דמט"ט אכל. קליפתו רמוון שצו זרק. וה"ס רצו"א ושו"צ. רצו"א ג' רמוין ושו"צ ג' שד"י מט"ט ששמו כשם רצו. רצו"א ושוב (עם צ' כוללים) הוא תרי"ג. **ובבר** אמרנו כי ד' ציצית הן ד' חיות ח"י וה' ד"ו כנ"ל ולכל חיה ד' אנפין וד' גרפין הן ח' חוטיין ד"פ ח' הן ל"ב אנפין וגרפין לד' חיות. ותלויין כולם צאדם. כי י"ג ול"ב ג' אדם שם מ"ה. יו"ד ה"א ה"א ג' ל"ב. וא"ו י"ג

אשלים לאדם והוא י"ג חולין דמט"ט. ואשלים לעילא צאדם דעל הכסא. ביה נחשז י"ג הנ"ל. ואשלים לתתא צחיות נחשז ג"כ י"ג. י"ג וה' ג' ח"י כנ"ל. צסוד ת"ת ויסוד לדיק מסט' דת"ת נק' אדם ומסט' לדיק נק' ח' ט"ט דמט"ט. והוא צרוא דרצו"א ושוב דגש ורפה. צרפה הוא מלך על גביהן. דוא"ו איהו צרפה (פי' קו על האות כידוע) ודגש צו"ד נוק'. **והוא** צסוד דו"ן. מעילא לתתא דכורא אור ישר נק' אדם. ומתתא לעילא צסוד חיה נוק' והוא צסוד צינה ומל'. והנה ד' גרפין ואנפין הנ"ל הן סוד שילוב הוי"ה ואדנ"י והוא צ' מרכבות חג"ת עם צינה דלכלל ג"ר. ונה"י עם מל' והן ח' חוטיין שצליצית. והנה י"ג חוליות הן ל"ט כריכות כי כל חוליא משולשת מג' כריכות כנגד ג' אוחיות יק"ו וצמילוי ג' ל"ט כנגד ל"ט כריכות, והן ג"פ י"ג. יו"ד ה"א צ"פ י"ג. וא"ו י"ג. ומפני כי י"ה

אמרי שפר

כמ"ש רבינו צהיכלות פקודי (היכל שש), כי שמונה מלכים הם ל"ב נחיצות דמתשצה, והוא כי כ"א צו ד' אוחיות הוי"ה, ד' פרופין ממחשבה ולמטה שהן ל"ב עב"ד. (ועיין בהקדמת פירוש הראב"ד לספר יצירה) והענין, כי שמונה מלכים הם, דעת, גבורה, חסד, ת"ת, נחם, הוד, יסוד, עטרת היסוד, כידוע (ספד"י יד:), וכאשר השתמש הקצ"ה צאחד ממדותיו אלו ולא השתמש בכולם רק צא' מהם, הולך אז להיות צכל אחד ד' חלקים צסדר פעולותיהם, והם מחשבת המדה היא צחכמה, והגבלת המדה צינה, והתפשטות המדה למטה צו"א, והואצתה והתגשמותה לתחתונים צנוק'. וכולם נכללים צחכמה, צסוד 'כולם צחכמה עשית' (פסלים קד. כד). ויתצאר אי"ה צמקומו ואין כמ"ל. וס' מדות הם, נמלא הם ח' פעמים ד' הנ"ל, הרי ל"ב נחיצות:

שער נפתלי
כמו הת"ת. ושיעור הציצית י"ב גודלין, כמו ג' הויות בחג"ת בהם י"ב אותיות. וה' קשרין י"ג חולין שהיו עושין בזמן התכלת כמבואר בגמ' (מנחות לט.), הם כנגד פסוק ראשון של ק"ש. ה' קשרין נגד ה' תיבות שמע ישראל ה' אלהינו ה'. י"ג חולין נגד אחד גימטריא י"ג. וכן ה' קשרין נגד חמשה חומשי תורה. וי"ג חולין נגד תורת כהנים שנדרשת ב"ג מדות דר' ישמעאל. וכן בדוד במלחמת גלית לקח חמשה אבנין מן הנחל ונעשו בידו אחד, בסוד חמשה תיבות שמע ישראל ה' אלהינו ה', ונעשו אחד באחד דשמע, כמבואר בת"י והם בסוד חמשה ספירות חג"ת נ"ה, ואלף אחד דיסוד ומלכות, ושם י"ג בריתות. מילה שביסוד ועטרה, ולכן נקרא היסוד ח"י עלמין שכולל החמשה והי"ג שהם ח"י.

ובכל חוליא ג' ברכין כנגד ג' אותיות יק"ו - כי הכנף הוא ה' אחרונה, וג' כריכות הם יק"ו. וי"ג חוליות, בכל אחד ג' כריכות הרי ט"ל כריכות, כנגד מילוי יק"ו כזה יו"ד ה"א וא"ו גימטריא ט"ל. **ועשר פעמים ט"ל**

רסב

על דרך הפשט

שיר השירים א

על דרך הפשט

א (א) שיר השירים וגו'. פירוש, כי שלמה המלך ע"ה שר חמשה ואלף שירים, כמו שכתוב (מ"א ה, יז) וַיִּדְבֹּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִשָּׁל וַיְהִי שִׁירָו תַּמְשָׁה וְאֶלֶף וַיִּדְבֹּר עַל הָעֵצִים וכו', ולמעלה מן האלף וחמשה שיריו חיבר שיר השירים שהוא מובחר מכולם, וחיבר משלי שהוא מובחר מן שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִשָּׁל, ומובחר מן וַיִּדְבֹּר עַל הָעֵצִים וכו' חיבר קהלת. כנגד ג' דברים שנתן לו ה' יתברך, כמו שנאמר (ש"ט)

וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חֲכָמָה לְשֹׁלֹמֹה וכו'. ולכן כתב שיר השירים, המובחר שבשירים אשר שר שלמה כל ימי חייו, וזהו **אשר צִשְׁמָה**. וזוהר חדש כתב שיר השירים תמ"ו סימן. כי השירים צמלווהו הוא תמ"ה, ואלו השיר הוא למעלה מן התמ"ה שירים. וגמל השיר הזה בדבר כנסת ישראל עם הקב"ה, למלך גדול שרצה לישא אשה ורצו כל מלכי עולם ליתן לו צוניהם, ולא רצה המלך ליקח בת מלכים ככדי שלא תזוהר דעתה עליה, ולקח נערה אחת שפלה משועבדת צין שאר שפחות, בת טובים כולה זרע אמת. ויקנאוה כל רעותיה וכל המלכים. אך כל זמן שהיתה ציית המלך טובה לא יכלו לעשות לה מאומה מכל מלכי ארץ, כי הוא מלך גדול אשר אין כמוהו. אך כאשר צדקה זו ורעה צעיני אדוניה ושלחה מציחה והיתה לאכול וכו', כי הסתיר פניו ממנה, וכל מלכי ארץ השונאים אותה אומרים יום אשר קוינו ראינו. רק כתב לה צמחצמה שאף אם יעזבה שיחזירנה לאחר שתשוב ותחתן אליו. וזכרה צימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היה מימי קדם כאשר היתה טובה צעיני המלך, וגם עתה היא קוראת כחוצתה מה שהצטיחה, ומתנחמת ומצקשת פני אדוניה שישוב וינשקנה מנשיקות פיהו כצימי קדם, כי דודיו טובים לה מכל תענוגי עולם. והנמשל מוצן מאליה, וזהו שאמרה

ליקוטים

ב"ד שיר השירים, לעורר אהבת דודים, שכולו מוסב על זה. והן 'שלהבת', 'רשפיה', 'מים רבים'. ושלחה בת הוא ע"י פתילה הדולקת בו. וכל שיר השירים לאדלקא בוצינין, כמ"ש בס' תרומה ובד"ח בכמה מקומות (תכ"א סד: ד"ה ואתער):

א (ב) בההוא זמנא דמתיחדין (ו"ז) ישקני מנשיקות פיהו. מאי נשיקות פיהו, פירוש, ה' ו' הן מיתור, ונשיקות לשון רבים. ומפרש (שהן תרין שפון דיליה ותרין שפון דילה), שה' ו' הן חתן וכלה, וכ"א נשיקות תרין שפון, ואינון ארבע גדפין דחיון, כי השפתים נקראים גדפין (ת"י כו):

תרי נביאי קשוט (נו"ה) דאינון לקביל תרי שפון, אתמר בהון **ישקני** מנשיקות פיהו. ור"ל, לשון שקיא, דשכינתא בעיא לאתשקאה מעולמין (שהן נו"ה שהן נערים נגד חג"ת אבהן). [וכן יסוד נקרא נער יוסף], ובהם ג"כ הנשיקה.

(ב) ישקני מנשיקות פיהו וכו'. נשיקה אחת שהיא שמים, כי אחת דבר אלהים שמים זו שמענו, אנכי ולא יהיה לך צדבור אחד נאמרו. ושמענו שתי דברות הראשונות מפי הגבורה והשאר מפי משה. לכן כתב בשני דברות הראשונות לשון מדבר בעדו, אלכי וכו' על פני וכו', ובשאר דברות אלך אלך וכו' ה' אלכיה, כי משה אמר מפי הגבורה. ואיתא במדרש רבה (ש"ה"ש א, ד) בשעה שאמר הקב"ה

אנכי נתקעה התורה בלצם, ובשעה שאמר לא יהיה לך נעקר יצר הרע מלצם. ואלו השתי דברות הם שתי נשיקות, כמו שנושק הצעל לחשוקתו, אחת על מה שמתחברת עמו והשניה על מה שאינה מתחברת בלצם. וכן הוא אנכי ולא יהיה לך, כי שתי דברות הראשונות הם כלל כל התורה. וידוע ששצעים פנים לתורה, ובכל מקום שחושב שצעים להם שנים כוללים, כמו שצעים אומות עם עשו וישמעאל. וכן להבדיל שצעים שמות הכוללים אנ"י וה"ו שהם ראשים וכוללים לכולם. וכן שצעים סנהדרין, נוסף עליהם שנים שהם הראשים. והם מנויים (ירמיה נב כד, כה) וַיִּקַּח צָב טַפָּחִים וכו' וְאֵת שְׁלֹשֶׁת שְׁמָרֵי הַפֶּה וכו' סָרִיס אֶחָד וכו' וְשָׁצֵה אֶנְשִׁים וכו' שָׂר הַצָּבָא וכו' וְשָׁשִׁים אִישׁ וכו', הם שצעים ושנים סנהדרין ושנים מהם ראשים. וכן שצעים אומות, חוץ מאדום וישמעאל שהם הראשים והכוללים. וכן שצעים פנים לתורה ושני דברות הראשונים הם כוללים כל המצות, אנכי כולל כל מצות עשה ולא יהיה לך כולל כל מצות לא תעשה. ולכן מחמת אנכי נתקעה התורה בלצם, והוא חלק העשה, ומחמת לא יהיה לך פסק היצר הרע והוא חלק הלא תעשה. והם נגד ו' ה', אנכי ו' ולא יהיה לך ה'. והנה כל מצות עשה כלילין בו, וכן כל מצות לא תעשה כלילין בה, ולכן ה' משמש לנקבה ו' משמש לזכר, כמו

על דרך הנפתר

א (א) שיר השירים. הנה ד' פסוקים אלו הן כלל כל הספר כולו ושרשו והקדמתו. והם כנגד ד' יקודות העולם. הא' נגד הארץ שהיא משוררת תמיד, כמ"ס (ישעיה כד, טו) מכנף הארץ זמירות בו. למען יזמרך כבוד וכו' (תהלים לג, יג). אלקים אל דמי לך וכו' (ש"ס פג, ג). **ישקני.** נגד האש שכל תוקף האהבה ממנה כמ"ס (ש"ה"ש א, ו) רשפיה רשפי אש בו מים רבים לא יכלו בו, שלהבין דרתימו דמתוקדין בו.

כי השפתים נקראים גדפין (ת"י כו):
אתמר בהון **ישקני** מנשיקות פיהו. ור"ל, לשון שקיא, דשכינתא בעיא לאתשקאה מעולמין (שהן נו"ה שהן נערים נגד חג"ת אבהן). [וכן יסוד נקרא נער יוסף], ובהם ג"כ הנשיקה.

תסב ליקוטי דינים מהגר"א מעשה רב ליקוטי דינים מהגר"א

הלכות ברכות התורה - הלכות פסוקי דזמרה

- לקוטי דינים קדיש וברכו משלו). ואע"ג דאמרו בירושלמי (ברכות ז, ג):
- א** אומרים קדיש אחר פסוקי דזמרה, ואין אומרים אותו בפחות מעשרה. והוא הדין לקדושה וברכו. כדאמרינן במס' סופרים סוף פ"י (הלכה ז) אין אומרים קדיש וברכו בפחות מעשרה. (סי' נה ס"ק ב):
- ב** אומר שליח צבור 'ברכו את ה' המבורך' כמסקנא דגמ' ברכות (ג): "נהיג עלמא כר' ישמעאל, ולא סגי בברכו את ה' לבד". ועונים אחריו 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד'. כמ"ש במתני' (מט:): "כענין שהוא מברך כך עונין אחריו", והוא הדין כאן. דהא אמרינן במתניתין מדמה להו אהדדי. (דאמר ר"ע שם: "מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובים כו' אומר ברכו את ה'" עיין שם): וחוזר ש"ץ ואומר 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד'.
- כמ"ש בברכת המזון שם (מו:): "חוזר למקום שפסק", וכפי' הרי"ף שם (לד:): (דהיינו שהמברך חוזר ואמר ברוך שאכלנו
- משלו). ואע"ג דאמרו בירושלמי (ברכות ז, ג): "שמואל אמר אינו מוציא את עצמו מן הכלל, (פי' ואינו אומר 'ברכו' כי אם 'נברך שאכלנו'), התיבין הרי הקורא בתורה אומר, (פי' שאומר ברכו ומוציא עצמו מן הכלל. ומשני) אמר ר' אבין, מכיון דאומר המבורך אינו מוציא את עצמו מן הכלל". (ולפי הירושלמי אין ראייה מברכת המזון, דהא נוכל לומר דכאן כיון דכבר אמר המבורך, א"כ לא הוציא מן הכלל, ויצא ידי הברכה. ואין צריך עוד לחזור 'ברוך ה' המבורך לעולם ועד'. מ"מ) ה"נ אומרים בברכת המזון נברך (ולא הוציא עצמו מן הכלל), ואפילו הכי חוזר למקום שפסק, ואומר ברוך שאכלנו, (סי' נז ס"ק א-ג): (ג) הא דנוהגים לומר הקהל "יתברך ישתבח" כו' בשעה שהחזן אומר ברכו. הרמב"ם והגאונים לא כתבוהו, והטור קרא תגר ממ"ש בסוטה (מ). והרא"ש יישב המנהג, (ועיין מג"א שם ס"ק ג) ועיין בסי' קפח (סעיף כו) לענין ברכת כהנים, (שם ס"ק ד):
- הלכות פסוקי דזמרה**
- א.** [בה] להתפלל שחרית כותיקין, ובבבד עם מנין עשרה דווקא:
- ב.** [כו] הש"ץ מתחיל מברוך שאמר. ואין אומרים 'מזמור שיר חנוכה הבית' ולא שאר פסוקים בצבור קודם תפלה. ולא אחר תפלה, רק שיר של יום:
- ג.** [כז] מותר לישב בפסוקי דזמרה עד הקדיש שקודם ברכו:
- ד.** [כח] בפסוקי דזמרה 'אתה ה' לא תכלא רחמיך ממני'

ביו"ד, והאומרו בוא"ו שבוש הוא בידו. באשרי 'זכר רב מוכר' ב' סג"ל:

ליקוטי דינים וביאורים

הלכות פסוקי דזמרה

- א** מ"ש להתפלל כו' ובבבד עם מנין עשרה ל"ע. דגמ' (ברכות כז): מוכח דאפילו בלא י' צריך לעשות כותיקין. דאמרינן: "ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכנסות ולקרות עד שלא תנך החמה". ומוקמינן לה בגמ' כותיקין, ושם לא היה עשרה. דהא מקיים: "יתכנסה צמים ויקרא". וי"ל דכוונתו ציונה דמתפלל צבית הכנסת, דאסור שם להקדים תפלתו לתפלת הצבור. אם לא שמתפלל בעשרה, דלצורא צתר צבורא לא איכפת לן. וקאמר כאן דאפילו אם רוצה להתפלל כותיקין לא יתפלל צבית הכנסת ביחיד. אבל עם יו"ד מותר ומלוה כנ"ל:
- ב** אין אומרים מזמור שיר כו'. והטעם נראה לי דהא אמרו סוף פ"ק דברכות (יג:): "צקשו לקבוע
- פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעו מפני טורח צבור". וא"כ כל שכן שלא נוכל לזון לקבוע שום מזמור בצבור מפני הטורח, רק מה שמפורש מרבותינו:
- ג** מותר לישב כו'. עיין צסי' נא (ס"ק יז), וצמג"א (סי' נג ס"ק א), וצביאור רבינו שם (ס"ק ב) שכל המנהג אינו אלא חומרא בעלמא, וצישתתא הוא רק משום הקדיש:
- ד** בפסוקי דזמרה כו' עד שבוש הוא בידו. עיין צסי' קטז: "הכחז ליחיד אין מכנין אותו לרבים". והנה צתוספתא סוף פ"ג דמגילה איתא: "כתב הנכתב ליחיד מכנין אותה לרבים, לרבים אין מכנין אותה ליחיד". אך כנר כתב רבינו דהההמיז למוספתא שהוא טעות סופרים.

הרקק. וצ"ע בחולין (כו:): "דגים דמן המים נבראו הכשירין בלא כלום, עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסימן אחד". והרי חגבים אינן טעונים שחיטה, ואם נבראו מן הרקק היה צריך סימן אחד ואכמ"ל. אמנם מ"ש דכמהין ופטריות לר"ע ניקחין בכסף מעשר דהוה פרי מפרי ומכשירי פרי, ולר' ישמעאל אין ניקחין דלא הוי וולד וולדות הארץ. ובאמת קשה מאד איך יעלה על הדעת דכמהין ופטריות הוי פרי מפרי, דהא פרי מפרי פירש"י (עירובין כז:): "כגון ענבים מחרצנים שזרעין החרצנים וכן עגל מאמור". מה שאין כן בכמהין ופטריות. וכן פירש"י בהדיא בב"ק (סג.) דפרי מפרי למעוטי כמהין ופטריות, (דברי רש"י אלה הביא בהגהת הרש"ש כאן על דברי רבינו הגר"א בכאן), ובגידולי קרקע פירש"י שם: "למעוטי דגים", משמע דכמהין ופטריות לא ממעטינן מגדולי קרקע.

ומ"ש בשבת (סח.): "גידולו מן הארץ למעוטי כמהין ופטריות". עיין בברכות (מ:): "למימרא דכמהין ופטריות לאו גדולי קרקע נינהו, והתניא הנודר כו'. ואם אמר כל גדולי קרקע עלי, אסור אף בכמהין ופטריות. אמר אביי מירבא רבו מארעא, מינקי לא ינקי מארעא" כו'. ועיין בתוס' נדה (ג.) בד"ה וגידולו מן הארץ למעוטי כמהין ופטריות וז"ל: "בפרק כיצד מברכין פריך כו', ומשני מירבא רבו מארעא מינק לא ינקי מארעא. והא כל דבר שאין גידולו מן הארץ קתני, תני וכל דבר שאין יונק מן הארץ. א"כ נמי בשמעתין צריך למיתני יונק מן הארץ, עכ"ל. וא"כ לענין מעשר שני צריך להבין אם בעינן גידולו מן הארץ, או יונק מן הארץ. ונפקא מינה לכמהין ופטריות כנ"ל וכאשר יתבאר בע"ה.

עוד יש לדקדק דמהירושלמי הנ"ל משמע דר' ישמעאל ור"ע פליגו, דלרבי ישמעאל אמרינן במה הפרט את הצד של יולד ולדות הארץ. ולר"ע אמרינן הצד ד'פרי מפרי' ולית להו דהרדי, ויתבאר להלן. אם כן ליכא למאן דאמר שני הצדדים ביחד. ובש"ס דידן בכל מקום הביא מה הפרט מפורש 'פרי מפרי וגדולי קרקע'. ועיין בב"ק שם, ובפרק שור שנגח את הפרה (בבא קמא נד:), ובנזיר (לה:), ועיין עירובין (כו:): דאיכא למאן דאמר יולד ולדות הארץ' גם כן. ואיכא למאן דאמר 'פרי מפרי וגדולי קרקע', ולא בעי יולד ולדות הארץ'. ונראה לי דהאי מאן דאמר 'פרי מפרי וגדולי קרקע' היינו ר' עקיבא דירושלמי, כאשר יתבאר.

והנה יולד ולדות מן הארץ' פירש"י (עירובין כז:): "שנבראו מן הארץ". וגידולי קרקע פירש"י (שם): "שכולן ניזונין וגדלין מן הקרקע". ופירוש דבריו שאמר

שני דברים, 'ניזונין' וגדלין, דהיינו שהגידול של בעלי חיים הוא מב' דברים. א' - מזון. ב' - משאיבת האויר לתוכם. וע"י שאיבת האויר שואבים לתוכם לחלוחית הקרקע ג"כ, כידוע בענין "פרפיסא" (שבת פא:): ובענין ה'נוף הנוטה' (רש"י חולין קכח.), שגם הצמחים שואבים את לחלוחית הקרקע ע"י האויר. וא"כ כוונת רש"י שצריך שניהם, שיהיו גדלים מן הקרקע - דהיינו שאיבת האויר שממנו גדלים כידוע, וגם צריך שיהיו ניזונים מן הקרקע - דהיינו המזון. ובצמחים הוא היניקה שהוא דומיא דמזון, והכל נכלל בכוונת גידולי קרקע, או אפשר שבאחד מהם סגי.

וזה תלוי בסברת אביי שם והמסקנא. דסלקא דעתך דאביי דבאחד מהם סגי, ולכן אמר דדגים גדולי קרקע נינהו. ודקדק רש"י שם לפרש דקסבר שהם ניזונין מן הקרקע. והיינו דסלקא דעתך דאביי דבאחד מהן דניזונין לחוד סגי, דהא דגים אינם גדלים מן הקרקע, דהא אינם שואבים את האויר. ולמסקנא דגים לאו גדולי קרקע דתרווייהו בעינן, שיהיו גם כן גדילין מן הקרקע דהיינו שאיבת האויר כנ"ל, מה שאין כן דגים כידוע.

ונראה עוד לומר, דלמסקנא תלוי רק בזה הצד שיהיו גדלים מן הקרקע, דהיינו שאיבת האויר. ומה שכתב רש"י: "ניזונין וגדלין מן הקרקע", נקט לפי שני הסברות, לסלקא דעתך ולמסקנא. והנה בצמחים יש ג"כ ב' דברים אלו, השאיבה מן האויר, וגם המזון שהוא היניקה מן הקרקע כידוע, וכנ"ל. וא"כ בכמהין ופטריות שאין להם רק השאיבה מן האויר, ששואבין ע"י את לחלוחית הקרקע, ולא היניקה, כמו שהבאנו לעיל מסוגיא דברכות (מ:): "מירבא רבו מארעא, (דהיינו ששואבין לחלוחית הקרקע ע"י האויר), מינקי לא ינקי מארעא". וא"כ לפי הסלקא דעתך דאביי, דפירש' גדולי קרקע' היינו המזון, ולכן דגים ניקחים בכסף מעשר, א"כ בכמהין ופטריות שאין להם צד זה של המזון, דהא לא ינקי מארעא, בודאי אין ניקחין דלאו גדולי קרקע נינהו. ולמסקנא דדגים אין נקחים בכסף מעשר, וא"כ פירוש גידולי קרקע היינו שאיבת האויר, א"כ כמהין ופטריות ניקחין דהא 'מירבא רבו מארעא' ע"י האויר, ולא בעינן יניקה מן הקרקע למסקנא. אלא דמכל מקום יש למעט כמהין ופטריות דאין ניקחין מחמת הצד דפרי מפרי, ולכן לא אמר במסקנא דכמהין ופטריות איכא בינייהו. דלכולי עלמא אין ניקחין מחמת הצד ד'פרי מפרי'.

ובזה יש לתרץ סתירת דברי רש"י אהרדי, דבב"ק (סג.) פירש"י דכמהין ופטריות ממעטין להו מצד דפרי

(זה) הנשמות כלם של ישראל הם מהטוב שנברר מפסולת המלכים שמתו: ז"ל ס' הגלגלים (פרק א') הנה כבר בארנו בדרוש אדם קדמון ענין אותן ה' מלכי אדם שנאצלו קודם האצילות ומתו כו' ואח"כ נתבררו, והטוב שבהם הראוי כו', וכן מה שה' בהם מן הנפשות והרוחות והנשמות כו', והנה כשברא הקב"ה את אדה"ר בירר החלק של הנפשות והרוחות והנשמות שהיו מעורבים עם אותו הרע של אותן ז' מלכים ולקחם ועשה מהם נשמת אדה"ר כלולה מכל הבחינות עכ"ל.

ועוד כתב שם וז"ל והענין הוא כי כל הנשמות

והרוחות והנפשות כלם היו כלולים באדה"ר בעת שנברא כו', וכן בתחילת בריאת אדה"ר היו כל הנשמות שהם מצד הטוב כלולות בו ותלויות בו ואחר שחטא ועירב הטוב ברע אז נתערבו טוב ורע ומהחלק

הרע ההוא יצאו אח"כ ע"ז באופן שעיקר האדם הוא הטוב שהם נשמת ישראל ולכן אמר אדם אתם ר"ל כללות נשמותיכם אינם זולת אדם שהוא אדה"ר ואתם ניצוצות ואברים שלו עכ"ל.

(צו) ומתחלקים לשני חלקים המעולה אחרי הבראם בזווג אחור באחור לא נתקנו עדיין בזווג פנים בפנים להיות נכללים באדם הראשון: ז"ל שער הגלגלים (הקדמה ו'), דע כי כאשר נבראו כל העולמות כו', והנה גם בחי' נשמות של בני אדם היו כך, כי תחלה נתהוו בבחי' אחור באחור. ואח"כ מן העת אשר נברא אדם הראשון ואילך, עד ביאת המשיח, התיקון הנעשה מאז ואילך, הוא לאותם הנשמות, שאז נתהוו בבחי' אחור באחור, שיהיו עתה חדשות יוצאות מזווג פנים בפנים. לפי שאחר שנתהוו בתחלה מאחור באחור, ירדו עם גלות השכינה למטה בתוך הקליפות, וכאשר איזה צדיק מכיין איזו כונה גמורה טובה, יכול להמשיך ע"י כוונתו ההיא איזו נשמה חדשה, פירוש, שהנשמה שבתוך הקליפה, תתעלה משם ולמעלה, בסוד חדשים לבקרים רבה אמונתך, ושם תתחדש, ואח"כ תרד משם בעה"ז מבחי' פנים בפנים כו', אך דע, כי

אין בנו כח בכל הזמן הזה רק להמשיך אל הנשמות החדשות, אותם שהם מן הבי"ע כו', אבל לעתיד לבא אחר התחיה, יבואו נשמות חדשות יותר מעולות, שהם מעולם האצילות כו' כל שאר נשמות הבאות בעולם, הם מאותם שהיו כלולות בנשמת אדה"ר, אחר אשר נברא אחור באחור, חזר ונסרו מבחי' פנים בפנים, והחזירו פנים בפנים. ונמצא כי כל הנשמות הישנות הם באים ממנו עכ"ל.

וז"ל ס' הגלגלים (פרק ז')

כיוצא מה היה בענין

הנשמות שתחלה נבראו בסוד זווג אחור באחור כדי שיושלם תיקונם האמיתי והבידורים כנ"ל (פרק א') כי הם ז' מלכי אדם כו' זווג אחור באחור ר"ל שהאחרים והמלכויים שהם חיצוניות של הספי' הם מזדווגים זה עם זה ואמנם הזדווגותם בבחי' פנימיותם זה נקרא זיווג פנים בפנים וא"כ

מוכרח הוא שאותן הנשמות הבאות בסוד אחור באחור הם גרועות מהבאות בסוד זיווג פנים בפנים כי זה חיצוניות וזה פנימיות ודע כי יש שני מיני נשמות א' אותם שנכללו באדה"ר, ב' הם אותם שלא נכללו באדה"ר אלו הנשמות הם יותר גבוהים ומעולים מכל הנשמות שנכללו באדה"ר כו' ונמצא כי כמו שבאותם נשמות שנכללו באדה"ר יש בהם נר"נ ח"י זה למעלה מזה (ועי' כתב, מן נפשות דעשיה עד יחידה דאצילות) כן אותן הנשמות שלא נכללו באדה"ר הם ממש ע"ד זה כו' ודע כי אותן הנשמות שלא נכללו באדה"ר נקראים נשמות חדשות ממש ואותם שהם באדם הראשון נקראים נשמות ישנות וזכור כלל זה והנה בין נשמות חדשות ובין נשמות ישנות (כו') לם נבראו בעת בריאת העולם בסוד זיווג אחור באחור אמנם הנשמות הישנות שהם אותם אשר נכללו באדה"ר חזרו להבראות בסוד זיווג פכ"פ לכן נבראו תחלה אדם וחיה אב"א ואח"כ נסרום הקב"ה והחזירם פכ"פ ואז כל הנשמות הכלולות בהם חזרו להבראות בסוד זיווג פכ"פ אמנם הנשמות החדשות שהם אותם שלא נכללו באדה"ר לא נבראו ולא נתהוו עדיין בסוד פנים בפנים ושומר כלל זה עכ"ל.

מסכת הויות הנשמות

מפתח הנשמות

סדר נשים:

פרק א

א. הנשמות כלם של ישראל הם מהטוב שנברר מפסולת המלכים שמתו ומחלקים לשני חלקים החלק המעולה אחרי הבראם מזווג אחור באחור לא נתקנו עדיין בזווג פנים בפנים להיות נכללים האדם הראשון

תפלת שחרית
אֲדָנִי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ
לקוטי הגר"א
 מנ"ט. דנעשה מרכה לקוב"ה ושכינתו' והוא פתוחין להשפעת גנוח והוא רוח וגשם רוח גשם זה ובלתם בללוא לית אכר מרמ"ה אידיכס

תפלת שחרית
אֲדָנִי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ
לקוטי הגר"א
 מנ"ט. דנעשה מרכה לקוב"ה ושכינתו' והוא פתוחין להשפעת גנוח והוא רוח וגשם רוח גשם זה ובלתם בללוא לית אכר מרמ"ה אידיכס

סידור החפץ חיים

תפלת שחרית
אֲדָנִי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ
לקוטי הגר"א
 מנ"ט. דנעשה מרכה לקוב"ה ושכינתו' והוא פתוחין להשפעת גנוח והוא רוח וגשם רוח גשם זה ובלתם בללוא לית אכר מרמ"ה אידיכס

הגאון ר' חיים פרידלנדר זצ"ל

תפלת שחרית
אֲדָנִי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ
לקוטי הגר"א
 מנ"ט. דנעשה מרכה לקוב"ה ושכינתו' והוא פתוחין להשפעת גנוח והוא רוח וגשם רוח גשם זה ובלתם בללוא לית אכר מרמ"ה אידיכס

הגאון ר' ישראל אליהו ווינטרויב זצ"ל

תולדות רבינו

רבינו הגאון ר' נפתלי הירץ הלוי וידנבויס זצ"ל נולד בי"ג חשון תרי"ג בעיר ביאליסטוק שבפולין, לאביו הרה"ג ר' אליהו לייב שהיה למדן גדול ודרשן בביאליסטוק.^א רבינו היה מהמיוחדים שבבני התורה בפולין ואחרי שעלה לארה"ק שימש כרב דיפו והמושבות.

אביו של רבינו, ר' אליהו לייב, עלה גם הוא לארה"ק בזקנותו אחרי פטירת רבינו, והיה דורש בבית-מדרש שליד ת"ת 'שערי תורה'.^ב הוא זכה לאריכות ימים מופלגת ונפטר בשנת תרע"ד, כשתים עשרה שנה לאחר פטירת בנו.

בצעירותו

מילדותו שקד רבינו על התורה ועל העבודה והתפרסם כבקי בש"ס ובפוסקים ובתורת הקבלה.

כשהיה רבינו בן חמש עשרה שנה למד בחברותא עם הגאון ר' אליעזר שולביץ ז"ל מייסד ישיבת לומז'ה, שהיה מבוגר מרבינו בחמש שנים. ר' אליעזר שולביץ התקרב בנערותו לרבינו העיר לומז'ה הגאונים ר' יהושע לייב דיסקין זצ"ל ור' אליהו חיים מייזל זצ"ל, ולפני שהתחתן כבר הספיק ללמוד חמש שנים באם הישיבות - וולוז'ין אצל הנצי"ב זצ"ל, ואחרי שהתחתן עבר לגור ליד חמיו בביאליסטוק. השניים גמרו בדעתם להתמסר ללימוד התורה ולא לקבל משרת רבנות, ושכרו חדר מיוחד אשר ישבו בו במשך כל ימות השבוע ולמדו בצוותא, ורק לשבתות היו באים לביתם.^ג

חתנו של ר' אליעזר, הרה"ג יחיאל מרדכי גורדון^ד, מספר כי השניים מסתירים את מעשיהם ולומדים בהתבודדות ובני העיר לא ידעו מזה, וכשנודע זאת לחמיו של ר' אליעזר, ר' יצחק אייזיק טאהל, חשש חותנו אולי הם עזבו את לימוד הש"ס והפוסקים והתחילו בלימוד הנסתר ולכן למדו מחוץ לעיר, והלך פעם אחת לבדוק במה הם עוסקים וכאשר מצא שם רק ספרי הש"ס ופוסקים נחה דעתו ושוב לא הפריע להם, וכך עסקו בשקידה עצומה כמה שנים.^ה

א. נודע גם בכינוי "ר' לייב ווינשענקער", "הדרשן".

ב. ראה על הת"ת בהמשך, תחת הכותרת "העמדת תלמוד תורה על טהרת הקודש".

ג. תנועת המוסר ח"ב עמ' 308.

ד. ר' יחיאל מרדכי שימש גם הוא כראש ישיבה בלומז'ה, והיה ממייסדי ישיבת 'לומז'ה - פתח תקוה' הידועה אחרי מלחמת העולם הראשונה.

ה. אור אליעזר ח"ג בקונטרס התולדות עמ' ו'.

אלכסנדר זיסקינד זצ"ל מהורודנא בעמח"ס יסוד ושורש העבודה.^י ספר הבהיר עם פירוש 'אור הגנוז' מיוחס לאחד מתלמידי הרשב"א ז"ל,^י וספר 'עומר מן' על האדרא זוטא לר' מנחם די לונזאנו^י. ספרים אלו הדפיס רבינו בשנים תרמ"ב - תרמ"ג, לפני שעלה לארה"ק, ונקבצו מאוחר יותר ונדפסו יחדיו בספר 'שבעת המאורות', וספר מים אדירים של ר' מנחם מענדיל משקלאב תיקנו והוסיף הערות והודפסו בהוצאת המסורה.

פירושו 'לוחות הברית' על ספר ברית עולם הדפיס בנו של רבינו ר' יוסף הלוי בשנת תרצ"ז, ופירושו 'כסף משנה' פירוש על חלקי משנת חסידים נדפס כאן בסוף הסידור.^י במאסף התורני 'שורון' הדפיסו את פירוש רבינו על 'שערי תשובה' לרבינו יונה מתחילת הספר עד סי' י"א.

רבינו גם ביאר הרבה ספרים בקבלה שלא הגיעו לידינו, כמו למשל ספר קל"ח פתחי חכמה לרמח"ל. בעזבונו של רבינו נמצאו חיבורים רבים, ביניהם גם העתקות מכתבי ר' מנחם מנדל משקלוב ומכתבי הרמח"ל.^י

סידור הגר"א בנגלה ובנסתר

רבינו היה מחובר מאוד לבית מדרשו של רבינו הגר"א, ובשנת תרנ"ה הוציא לאור את הסידור שלפנינו, 'סידור הגר"א בנגלה ובנסתר' חלק א' ימות החול, ובשנת תרנ"ח חלק ב' שבת. החלק הנגלה הוא עריכה מספר מעשה רב על סדר הסידור ולקוטי דינים מהגר"א אשר ליקט רבינו מביאורי הגר"א לשו"ע מה שכתב הגר"א שנראה עיקר להלכה, והחלק הנסתר הוא סידור כת"י מרבינו הגר"א^י ועוד ליקוט מכתבי הגר"א בקבלה. רבינו הוסיף ביאורים לספר מעשה רב, ועל חלק הנסתר הוסיף שני ביאורים: ספר שער נפתלי, וספר אמרי שפר.^י

בתוך הסידור הדפיס רבינו גם את הספר 'שנות אליהו' להגר"א על מסכת שבת מכת"י עם תוספת ביאורים,² והגהות וביאורים על התוספתא מסכת שבת מהגר"א, וכן את פירוש רבינו הגר"א לשיר השירים.

יג. הגיה וסידר עם הוספות רבות, מצויינים בסוגריים מרובעים ובראשם "א"ה" (אמר המסדר).

יד. על ספר זה לא חתם רבינו את שמו, אך בניו העידו בשער פירושו על הברית עולם שרבינו הוציא לאור ספר זה.

טו. גם על ספר זה לא חתם רבינו את שמו במפורש, ולפעמים חתם "המנה"ל" - המסדר נפתלי הרץ הלוי, או במילת "נפתלי". גם על ספר זה העידו בניו כי רבינו הוציאו לאור. במהדורה זו השמיטו את השגותיו של רמד"ל על האריז"ל ומהרח"ו והדפיסו רק כחמישית מהספר המקורי, ראה על כך: יוסף אביב, קבלת האר"י ח"ב עמ' 255.

טז. בפירושו 'אמרי שפר' על סידור הגר"א בנגלה ובנסתר מצוין הרבה למה שכתב בספרו 'כסף משנה', ונראה מזה שאת הפירוש כסף משנה היה אתו בכתובים כבר בעודו בחו"ל. סימוכין לכך יש לראות בזה שבמכתבים ששלח לבעל הלשם בשנת תרמ"ד הביא דברי תורה שמוזכרים שם. גם פירושו 'לוחות הברית' על ספר 'ברית עולם' שנדפס אחרי חייו נראה שכבר היה בכתובים בעודו בחו"ל, וכן בהסכמת ר' יוסף חיים זוננפלד לפי' לוחות הברית כתב וז"ל "וכנראה מתוכו כבר היה ערוך בעודו בחו"ל קודם שבא אל הקודש". והנה בפירוש 'כסף משנה' מצוין לפירושו 'ברית עולם', הרי שפירושו 'לוחות הברית' קדם לפירושו 'כסף משנה', ולהנ"ל שפירושו 'כסף משנה' היה כבר כתוב בחו"ל הרי שגם 'ברית עולם' כן.

יז. ישורון, כרך כ"ה - שנת תשע"א, עמודים ק"ל - ק"ס.

יח. כתה"י של הגר"א היה ביד ר' שמואל מאלצאן, שהיה מגיד מישרים בעיר סלוצק ובעל מחבר 'אבן שלמה', והוציא לאור הרבה מכתבי הגר"א.

יט. וכבר הארכנו בהקדמה להסידור בתכלית של כל אחד מביאורים האלו.

כ. כתב היד היה טמון בין כתבי ר' אלעזר בן ר' יעקב משה זצ"ל נכד רבינו הגר"א, רבינו קנה את הכתבים מבנו של ר'

בעה"י

הוציא לאור, סידורו של הגר"א שם הראה כחו בנגלה ובנסתר למעיין בו כראוי, ובפירוש ספר הנ"ל שערך הקדמה נפלאה לביאורו, וכנראה מתוכו כבר היה ערוך בעודו בחו"ל קודם שבא אל הקודש, ישתומם המעיין על תקפו ועוזו ועוצם חכמתו להלביש הדברים העומדים ברומו של עולם וממשי נכתבו כמו חידות לעשותם גלויים ונתפסים וכדרך גדולי בעלי המוח שיחדרו לשום חידות נעלמות לפשוטות ולרדת לעומק דעת המחברים, והנה נמסר לידי הפי"ה הנ"ל אשר יכנהו כבוד הגאון המופלא הנ"ל בשם "לוחות הברית" מכבוד חתנו הרב האב"ד נ"י להסכים על הדפסתו ולערוך תעודה בכתב, ואמרתי לו שטעה בשתים, הגאון הנ"ל דפקיע שמי' כאמור א"צ להסכמה, ואין אני ראוי אפילו להיות מכונה בשם תלמיד לנגד גדולתו בתורה הן בנגלה ופשיטא בנסתר שלא ידעתי גם קצהו, ואיני כדאי אפילו לעיין בו, ובכל זאת עברתי בהקדמת הספר ונתמלאתי שמחה וגיל כי ממש שמחים הדברים ונפלאו לראות מחבר לפניו אשר כל חלקי התורה מצורף בחכמה גדולה ובינה ערוכים לפניו כמונחים בקופסא, ונותן לבו למצוא ספר חידות משתעשעות בשעשועין דאורייתא שכולל בו הנגלה והנסתר הן במעשה בראשית הן במעשה המרכבה הן בחכמת הציור ולפרשו בפירוש מספיק להבינו וליתן סדר נכון בדברים התלולים כבשערה, ולא עוד אלא שמשתדל למצא בכל דבר המקור והיסוד עד למעלה בדברי חכמינו הקדושים ז"ל בעלי הש"ס שכבר הם רמזו לדרך הנ"ל, נפלא המראה הזאת. ובהתגלות הדברים ישמחו המעיינים הישרים החפצים באמת בהתגלות חכמת ישרי לב וחפצם האדיר למצוא רעיון המקשר המקרא והמשנה והתלמוד והאגדה והסוד מראשית צורת האותיות הנקבעים במוח הילד. ולערוך בזה בכל אות מדור להבין בו, וכל מעיין לאישורו יודה להמוציא לאור ויחזיק לו מלא חפנים טיבותא, וכל מן דין סמוכו לנא שנראה בו עסקו בתורה לשמה

[illegible]

קלו: הסכמה זו מיוחדת היא והיא מן ההסכמות הארוכות שכתב הג"ר יוסף חיים זוננפלד.